

หลักฐานธรรมกายในคัมภีร์พุทธโบราณ ฉบับวิชาการ 1

พิชิต อวิรุทธพาณิชย์¹ และ พูนชัย ปันนียะ²

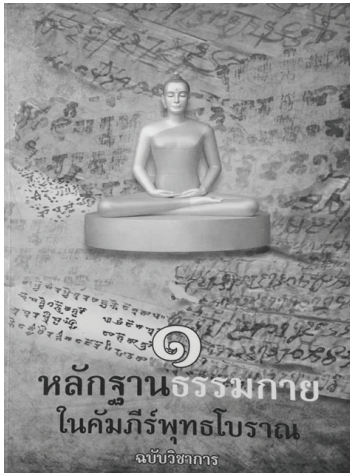
¹M.A. (Management) อาจารย์

² Ph.D. (Buddhist Studies) ผู้ช่วยศาสตราจารย์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

E-mail: awirutt@hotmail.com

ชนิดา จันทราศรีไศล. (2557). **หลักฐาน
ธรรมกายในคัมภีร์พุทธโบราณ
ฉบับวิชาการ 1**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์
การพิมพ์ ธรรมะ. 568 หน้า.

การทำภavanaเพื่อการหลุดพ้น
จากความทุกข์ เป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญ
ของพระพุทธศาสนา สืบเนื่องมาจาก
พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้
ค้นพบการปฏิบัติธรรมวิชาวินัย
จากการทำภavanaในยุคสมัยก่อน
สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นแนวทางการ
ปฏิบัติที่สามารถก้าวล่วงสู่ความพ้นทุกข์
ได้ ซึ่งการปฏิบัติธรรมตามแนววินัย
ธรรมกาย ได้ขาดช่วงการปฏิบัติธรรม
ที่ต่อเนื่องหลังพุทธปรินิพพาน จึง

ทำให้คนในสังคมทั้งที่เป็นฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ต่างมีความสนใจและสงสัยในแนวทางการปฏิบัติว่าเป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนหรือไม่ หนังสือเล่มนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งของผู้วิจัยคือ ดร.ชนิดา จันทราศรีไศล ได้มีความพยายามที่จะรวบรวมและนำเสนอข้อมูล หลักฐาน หลักคำสอน และหลักการปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ว่า สิ่งที่พระมงคลเทพมุนีได้ค้นพบเป็นแนวทางการปฏิบัติธรรมเช่นเดียวกับที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้

ดร.ชนิดา จันทราศรีไศล สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี 9 และปริญญาเอก จากมหาวิทยาลัยชิตินีย์ ประเทศออสเตรเลีย สาขาศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นทุนการศึกษาโครงการสืบค้นหลักฐานวิชาธรรมกายในคำสอนดั้งเดิม ในอุปถัมภ์พระเทพญาณมหามุนี วิ. งานวิจัยที่ผ่านมา ศึกษาความหมายของธรรมกายในคำสอนดั้งเดิม และความเข้าใจในเรื่องธรรมกายในอรรถกถาและฎีกาบาลี

ปัจจุบันเป็นนักวิจัยของสถาบันวิจัยนานาชาติธรรมชัย ซึ่งทำงานศึกษาร่องรอยธรรมกายในคำสอนดั้งเดิมของพระพุทธศาสนา โดยศึกษาจากคัมภีร์ภาษาคานธีและสันสกฤต เปรียบเทียบกับบาลี

แรงบันดาลใจในการเขียน เนื่องจากความหมายของ “ธรรมกาย” รวมถึง “พุทธลักษณะ” ของธรรมกาย ไม่ได้เป็นที่คุ้นเคยของชาวพุทธเถรวาทในปัจจุบัน แต่เป็นที่คุ้นเคยในพุทธศาสนamahayan คำสอนและหลักปฏิบัติในวิชาธรรมกาย จึงกลายเป็นจุดสนใจและเป็นที่สงสัยของมหาชนในเวลาเดียวกัน ผู้เขียนจึงเรียบเรียงและนำเสนอเป็นโครงการวิจัยเพื่อศึกษาเรื่องราวและร่องรอยของคำสอนในวิชาธรรมกายอย่างเป็นระบบในทางวิชาการ

แหล่งข้อมูลในการเขียน โดยศึกษาคำสอนและหลักการปฏิบัติธรรมที่กล่าวไว้ในวิชาธรรมกายเปรียบเทียบกับคำสอนและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาที่มีปรากฏในคัมภีร์พุทธ ประกอบด้วย

- ศึกษาเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ ต้นฉบับคัมภีร์ลายมือเขียน จารึกต่างๆ รวมทั้งฉบับคัมภีร์ที่ปริวรรตอักษรแล้วแปลเบื้องต้นและตีพิมพ์แล้ว รวมทั้งฐานข้อมูลคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อศึกษาเนื้อหาคำสอนพระพุทธศาสนาในยุคต่างๆ และในท้องถิ่นต่างๆ

- เปรียบเทียบกับคำสอนในวิชาธรรมกาย โดยอาศัย“เกณฑ์ระบุร่องรอยวิชาธรรมกาย” เพื่อพิจารณาความเหมือนและความแตกต่างของคำสอนที่พบในคัมภีร์กับหลักการในวิชาธรรมกาย

- ศึกษาเอกสารทุติยภูมิ ซึ่งเป็นผลงานวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาแหล่งข้อมูลที่ควรสืบค้นหลักฐาน และเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการอภิปรายและสรุปผลวิจัย

ผู้เขียนได้นำเสนอในรูปแบบผลการวิจัย โดยแบ่งเป็นเนื้อหาได้ 5 บท ได้แก่

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย ความเป็นมาของงานวิจัย ประเด็นปัญหา และวัตถุประสงค์ของงานวิจัย สิ่งที่คาดว่าจะได้รับ นิยามศัพท์ ระเบียบวิธีวิจัย และการรายงานผลการวิจัย พบว่า เนื่องจากมีคนจำนวนมากเกิดความสนใจได้ไปศึกษาและฝึกสมาธิภาวนาตามวิธีการที่พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) แนะนำด้วยตนเอง (นับตั้งแต่มีการค้นพบและเผยแพร่วิชาธรรมกายโดยพระมงคลเทพมุนีในปี พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา) ซึ่งมีทั้งผู้ที่สนใจศึกษาโดยตรงผู้ที่ต้องการพิสูจน์ และผู้ที่ไปเพื่อแก้ไขอาการเจ็บป่วย และเมื่อเห็นคุณของธรรมปฏิบัติ จึงได้หันมาฝึกฝนอย่างจริงจัง ต่างได้รับประโยชน์มากมายไปตามกำลังแห่งการปฏิบัติของแต่ละคน และก่อให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธาในวิชาธรรมกาย เป็นผลให้มีผู้ฝึกปฏิบัติสมาธิภาวนาวิชาธรรมกายเป็นจำนวนมากทั้งบรรพชิตและฆราวาสจากจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศ มีคนจำนวนมากไม่น้อยที่สงสัยในคำสอนและหลักปฏิบัติตามแนวทางที่พระมงคลเทพมุนีได้แนะนำไว้ บ้างก็มีความระแวงในเรื่องที่มีจำนวนคนไปปฏิบัติธรรมมากกว่าที่เคยพบเห็นในที่อื่น จนถึงกับสร้างกระแสการวิพากษ์วิจารณ์หรือกล่าวโจมตีในทางที่เสียหายโดยประการต่างๆ บ้างก็ว่าไม่ใช่คำสอนและการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา บ้างก็ว่าเป็นเพียงสมถวิธี ไม่ใช่วิปัสสนา ไม่อาจนำผู้ปฏิบัติให้หลุดพ้นได้ และบ้างก็ว่าสอนให้ติดนิมิต อุปาทาน และยึดติดในตัวตนที่ควรจะต้องปล่อยวาง เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยต้องการจะศึกษาเรื่องราวและร่องรอยของคำสอนในวิชาธรรมกายอย่างเป็นระบบในทางวิชาการ โดยศึกษาคำสอน

และหลักการปฏิบัติธรรมที่กล่าวไว้ในวิชาธรรมกายเปรียบเทียบกับคำสอนและหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตั้งที่มีปรากฏในคัมภีร์พุทธ ทั้งที่มีการรวบรวมเป็นชุดและตีพิมพ์แล้ว รวมถึงที่ยังกระจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาที่พบในท้องที่ต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการพิจารณาความมีอยู่จริงของคำสอนวิชาธรรมกายในพระพุทธศาสนามาแต่ดั้งเดิม และในการพิจารณาความเป็นไปได้ของคำกล่าวที่ว่า พระมงคลเทพมุนี (สต จนุทสโร) ได้ค้นพบหลักการนี้ขึ้นมาใหม่หลังจากที่สูญหายไปหลังพุทธปรินิพพานราว 500 ปี (หน้า 12-13)

บทที่ 2 ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อประโยชน์การศึกษาเปรียบเทียบ การวิเคราะห์ และการอภิปรายสิ่งที่ค้นพบในการวิจัยได้แก่ ชีวประวัติพระมงคลเทพมุนี (สต จนุทสโร) ผู้ค้นพบวิชาธรรมกาย ภาพรวมหลักปฏิบัติของวิชาธรรมกายพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก่อนและในช่วงชีวิตของพระมงคลเทพมุนี งานวิจัยเกี่ยวกับหลักฐานธรรมกายในอดีต การค้นพบคัมภีร์เก่าแก่ในพระพุทธศานานอกเหนือจากภาษาบาลี และพระพุทธศาสนาในคันธาระ และเอเชียกลางกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศจีนยุคแรกเริ่มตามลำดับ พบว่าข้อมูลจากงานวิจัยเกี่ยวกับหลักฐานธรรมกายในอดีต รวมถึงการค้นพบคัมภีร์เก่าแก่ในพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญยิ่งในการศึกษาคำสอนเก่าแก่ในพระพุทธศาสนามาจวบจนปัจจุบัน (หน้า 126)

บทที่ 3 คันธาระ เอเชียกลาง และประเทศจีน โดยศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานที่สอดคล้องกับวิชาธรรมกายในแง่คำสอนหรือหลักปฏิบัติทั่วไป, “ธรรมกาย” ในคันธาระ เอเชียกลาง และประเทศจีน, สมธิภาวนาในคันธาระ เอเชียกลาง และประเทศจีน, และภาพรวมหลักฐานธรรมกายในคันธาระ เอเชียกลาง และประเทศจีน ผลการศึกษาคัมภีร์ที่พบในคันธาระ เอเชียกลาง และประเทศจีน พบว่าคัมภีร์ที่สอนการเจริญภาวนาที่ได้ทำการศึกษาทั้งหมด 10 คัมภีร์ แบ่งเป็นคัมภีร์ที่สอนอานาปานสติ 2 คัมภีร์ และคัมภีร์ที่สอนพุทธานุสติ 8 คัมภีร์ มีทั้งที่พบเป็นต้นฉบับลายมือเขียนเป็นภาษาคานธารีและภาษาสันสกฤต และที่แปลมาเป็นภาษาจีน พบว่าคัมภีร์ที่สอนอานาปานสติ

เป็นคัมภีร์ของนิกายหลักคือสรววาสติวาท มีเนื้อหาแนะนำให้วางใจที่ศูนย์กลางกาย ส่วนคัมภีร์ที่สอนเกี่ยวกับพุทธานุสติ มีผลการปฏิบัติธรรมแบบเห็นพระ และมีทั้งที่ให้บ่งชี้ว่าให้ความสำคัญกับศูนย์กลางกาย กับที่ไม่ได้แสดงฐานที่ตั้งของใจไว้ให้ชัดเจน แต่มีหลักการปฏิบัติในการวางใจในทำนองเดียวกันกับที่สอนในการปฏิบัติธรรมเพื่อเข้าถึงพระธรรมกาย ภาพรวมคำสอนในหลักฐานทางคัมภีร์เหล่านี้ มีความสอดคล้องกับวิชาธรรมกายสูงมาก ในนิกายหลักและมหายานยุคต้น และเริ่มแตกต่างมากขึ้นในคัมภีร์มหายานที่มีการขยายความมากขึ้น เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าคำสอนในวิชาธรรมกายเป็นคำสอนเก่าแก่ในพระพุทธศาสนาที่ยังมีร่องรอยเก็บรักษาไว้ในบางคัมภีร์ในท้องถิ่นคันธาระ เอเชียกลาง และประเทศจีน (หน้า 301-302)

บทที่ 4 เอเชียอาคเนย์ โดยศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานที่มีคำว่าธรรมกาย, หลักฐานเกี่ยวกับสมาธิภาวนา หลักฐานธรรมกายในเชิงหลักธรรมทั่วไป, และบทสรุปหลักฐานธรรมกายในเอเชียอาคเนย์ ผลของการศึกษาเนื้อหา คัมภีร์จากเอเชียอาคเนย์ พบว่าคัมภีร์จตุรารักขาและอุปปาตสันติกกล่าวถึงธรรมกายไว้สั้นๆ ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันว่า ธรรมกายของพระพุทธรองค์ อุดมไปด้วยอสาธารณญาณ อันเป็นอนิจนัตถ โดย มีพระสัมพันธัญญะเป็นต้น ส่วนหลักฐานเกี่ยวกับธรรมกายที่แพร่หลายมากที่สุดและน่าจะเป็นที่รู้จักมากที่สุด ในเอเชียอาคเนย์คือ “คาถาธรรมกาย” ที่ปรากฏอยู่ในหลายท้องที่ในประเทศไทยเป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่าสี่ศตวรรษครึ่งมาแล้ว ตั้งแต่ยุคกรุงศรีอยุธยาปลายพุทธศตวรรษที่ 21 อันเป็นเวลาประดิษฐานศิลาจารึกพระธรรมกาย ที่วัดพระเจดีย์วัดเสื่อ จังหวัดพิษณุโลก จนถึงปัจจุบัน (หน้า 484) ความหมายของธรรมกายที่พบในคัมภีร์โยคาวจรในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ โดยการศึกษาประเด็นที่ว่าด้วยฐานที่ตั้งของใจ วิธีการ และลำดับมรรคผลที่เข้าถึง เปรียบเทียบการบรรลุมรรคผลกับวิชาธรรมกายที่พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้ปฏิบัติเข้าถึง และพระไตรปิฎกบาลี เป็นเครื่องรองรับว่าธรรมกายในฐานะที่เป็นการตรัสรู้ นั้น เป็นที่รู้จักกันดีในเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่ก่อนยุคของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ในยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา (หน้า 486)

บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล โดยการศึกษาคำตอบถึงการมีอยู่ของหลักฐานธรรมกายในคำสอนพระพุทธศาสนา, คำตอบเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในเชิงประวัติศาสตร์ของหลักฐานธรรมกาย, คำตอบเกี่ยวกับการค้นพบวิชาธรรมกายของพระมงคลเทพมุนี, และบทสรุปหลักฐานธรรมกายในคัมภีร์พุทธโบราณ พบว่าการศึกษาหลักฐานธรรมกายในคัมภีร์พุทธโบราณ ได้นำเสนอความเป็นมาของงานวิจัย วัตถุประสงค์ ขอบเขตและวิธีการทำงาน ตลอดจนสิ่งที่ค้นพบจากแหล่งข้อมูล และได้ตอบคำถามนำวิจัยที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์โดยลำดับ สิ่งที่นำเสนอตั้งแต่ต้นจนถึงบทสุดท้ายให้ข้อสรุปว่า คำสอนในวิชาธรรมกายเป็นคำสอนเก่าแก่ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาจริง รวมทั้งน่าจะเป็นสิ่งที่สูญหายไปนานแล้วและถูกค้นพบขึ้นมาใหม่จากการปฏิบัติสมาธิภาวนาของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) จริ่ง (หน้า 520)

จากการนำเสนอผลงาน สามารถวิเคราะห์สาระสำคัญของหนังสือเล่มนี้ได้ดังต่อไปนี้

ด้านเนื้อหา มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรงทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ ในด้านปริยัติได้มีการสืบค้นร่องรอยของคำว่า “ธรรมกาย” ที่มีการจารึกในคัมภีร์โบราณพระไตรปิฎกบาลี ส่วนในด้านการปฏิบัตินั้นก็เป็นที่ประจักษ์ว่าแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงธรรมกายนั้นมีปรากฏในคัมภีร์โบราณ และได้มีการเว้นช่วงในการปฏิบัติแนวทางนี้ไป จากนั้นได้มีการลงมือปฏิบัติเพื่อพิสูจน์ว่าแนวทางการปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงธรรมกายโดยพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) มีอยู่จริง

รูปแบบการเขียน ผู้เขียนได้นำเสนอในรูปแบบของงานวิจัย เพื่อให้งานเขียนมีความน่าเชื่อถือ

ด้านรูปแบบในการตีพิมพ์ ได้นำเสนอในรูปแบบพ็อคเก็ตบุ๊ก (pocket book) มีความสะดวกในการพกพาและมีความน่าสนใจในการอ่านอย่างต่อเนื่อง

อิทธิพลที่มีต่อสังคม หลังจากที่มีการค้นพบแนวทางปฏิบัติเพื่อการเข้าถึงธรรมกาย โดยพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ในสมัยช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์จากมหาชนเป็นจำนวนมาก

ในวงกว้าง ว่าแนวทางปฏิบัตินี้เป็นแนวทางปฏิบัติหนึ่งในพระพุทธศาสนาหรือไม่ และได้มีการเผยแพร่วิธีการและหลักการปฏิบัติแก่ผู้สนใจเรื่อยมา แต่ก็ยังมีผู้มีความสงสัยอยู่บ้าง ข้าพเจ้ามีความเชื่อมั่นว่าจากการได้นำเสนอผลงานการวิจัยชุดนี้ของ ดร.ชนิดา จันทราศรีไสล คงจะทำให้ความคลางแคลงสงสัยทั้งเรื่องปริยัติและแนวทางการปฏิบัติในวิชาธรรมกายกระจ่างขึ้นในสังคมในวงกว้าง

หนังสือเล่มนี้ผู้เรียบเรียง ได้นำเสนองานวิจัยเพื่อการหาความสัมพันธ์ทางหลักฐานธรรมกาย ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติในคัมภีร์โบราณ เพื่อพิสูจน์ว่าแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงธรรมกาย ที่พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ได้ค้นพบ มีความสอดคล้องกัน โดยใช้สำนวนภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่มีคำศัพท์ยุ่งยากต้องให้ตีความหมาย จึงสื่อความหมายในทางปริยัติและแนวทางการปฏิบัติได้ดี

เนื้อหาภายในหนังสือยังมีตารางนำเสนอความสัมพันธ์ข้อมูลประกอบการค้นคว้าทั้งหมด 10 ตารางที่ทำให้สามารถเปรียบเทียบและเห็นภาพที่ชัดเจนตามลำดับของเหตุการณ์ที่นำเสนอ รวมถึงการได้นำเสนอรูปภาพและแผนผังต่างๆ อีก จำนวน 26 ภาพ เพื่อเน้นให้ผู้อ่านได้มีจินตนาการและมีความเห็นสอดคล้องตามหลักฐานที่ได้ที่ได้นำเสนอ ดังนั้น คุณูปการของหนังสือเล่มนี้ ให้คำตอบกับผู้อ่านและผู้สนใจถึงคำตอบของการมีคำสอนวิชาธรรมกายในพระพุทธศาสนายุคดั้งเดิมอย่างน้อยในดินแดนต้นแหล่งของคัมภีร์ที่ได้ศึกษา ข้อมูลเบื้องต้นที่เป็นประโยชน์ในการประเมินความเป็นไปได้จริงของคำกล่าวที่ว่าพระมงคลเทพมุนี “ค้นพบ” วิชาธรรมกายที่สูญหายไปนานหลังพุทธปรินิพพานราว 500 ปี และภาพรวมที่ชัดเจนขึ้นของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในยุคเก่าก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกิดขึ้นของคำสอนในนิกายต่างๆ

